

XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA KOCAELİ ORMANLARININ BAŞLICA KULLANIM ALANLARI (1700-1754)

Uğur KURTARAN*

Giriş

Anadolu'nun Kuzeybatı bölümünde yer alan Kocaeli kenti, tarihi çok eski bir yerleşim merkezidir. Bölge Osmanlılar tarafından fethedildiği XIV. yüzyıldan önce, Bizans'ın elinde bulunan şehirlerden birisidir. Osmanlıların bu yüzyılda bölgeyi fethi ile birlikte şehir, nüfus ve ekonomik alanda gelişme göstererek, Osmanlı Devleti'nin önemli şehirlerinden birisi haline gelmiştir. Bu çalışmada Kocaeli şehrini Osmanlı döneminde önemli hale getiren özelliklerinden birisi olan zengin ormanları üzerinde durulmuştur. Nitekim bölge fethinden itibaren Osmanlılar tarafından orman ürünlerinin değişik amaçlar için kullanıldığı bölgelerden birisi olmuştur. Çalışma bölgenin bu önemini ortaya çıkarmak amacıyla hazırlanmıştır. Özetle belirttiğimiz üzere çalışmada döneme ait arşiv vesikalarından istifade edilmiştir. Bu suretle XVIII. yüzyılda bölge ormanlarının önceki yüzyıllara göre uğradığı değişimler ile kullanım alanlarının neler olduğu gibi sorular cevaplandırılmıştır. Kocaeli ormanları ile ilgili daha önce Resul Narin tarafından hazırlanan ve bölge ormanlarının Osmanlı Devleti'ndeki genel özellikleri ile ilgili bir makale bulunmaktadır. Çalışmamızda Narin'in makalesinden önemli ölçüde istifade edilmekle birlikte, Kocaeli ormanlarının Osmanlı Devleti'ndeki genel özelliklerinden ziyade, sadece XVIII. yüzyılın ilk yarısındaki kullanım alanları üzerinde durulmuştur.

1. XVIII. Yüzyıla Kadar Kocaeli Şehri ve Bölgedeki Osmanlı Hâkimiyeti

Eski adıyla Nikomedia olan Kocaeli (İzmit) şehri, Marmara Denizi'nin doğusundaki karaların içine uzanan körfezin sonunda yer alır¹. Tarihi oldukça eski dönemlere kadar giden şehir, M.Ö. 262 yılında Bitinya Kralı I. Nikomedes tarafından kuruldu². Bu tarihten

* Yrd. Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-Mail: ugurkurtaran@gmail.com/Tel: 05447878317

- 1 İdris Bostan, "İzmit", **DİA.**, C. 23, İstanbul 2001, s. 536; Şennur Kaya, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti**, Kocaeli 2009, s. 17; Oğuz Polatel, "Nikomedia'dan İzmit'e Bir Kent Adının Dönüşümü", **Journal of History Studies**, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, Nisan 2012, s. 281; Şehrin I. Nikomedes tarafından kuruluş tarihi başka kaynaklarda M.Ö. 264 yılı olarak gösterilmektedir, bkz: Engin Beksaç-Şule Nurengin Beksaç, "Kocaeli Ve Çevresinin Erken Tarihi Ve Arkeolojisine Kısa Bir Bakış", **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, C. I, Kocaeli 2015, s. 47; Özkan Ertuğrul, "Roma Ve Bizans Devrinde İzmit Ve Çevresinde İki Merkez: Serdivan Ve Yazlıkköy", **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, C. I, Kocaeli 2015, s. 82.
- 2 Enver Konukçu, **Kocaeli'nin İlk Osmanlı Yöneticisi Süleyman Paşa**, Kocaeli 2009, s. 17; Mehmet Kaya, "XIX. Yüzyılda İzmit (Kocaeli) Sancağı'nın Demografik Durumu ve İskân Siyaseti", **Ankara Üniversitesi Dil-Tarih, Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, Ankara 2007, C. 26, Sayı: 41, s. 60; Kocaeli kentinin bu tarihten çok daha önce M.Ö. 8. yüzyıllarda Astokoz adıyla kurulduğu bilinmektedir, Nezih Fıratlı, **İzmit Tarihi ve Eski Eserler Rehberi**, İstanbul 1959, s. 8; Metin Tuncel, "Tarihi Coğrafya Açısından İzmit Şehrinin Ayrıcalıkları", **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, C. I, Kocaeli 2015, s. 36; Ayrıca bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Ayşe Çalık Ross, **İzmit-Nikomedia**, İstanbul 2007.

sonra çeşitli aralıklarla Gotlar, Emeviler, Türkler ve Haçlılar tarafından kuşatılan bölge, XIV. yüzyıla kadar, Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde kaldı³. Şehir, ilk adı olan Nikomedeia (İzmit) adını kurucusu olan I. Nikomedes'ten aldı. Daha sonra Araplar ve Selçuklular döneminde Nikomedia'ya dönüşen şehir, Osmanlıların ilk döneminde önce İznukmid, ardından İznikmid adını aldı⁴. Ardından İzmit şekline dönüşen şehrin Kocaeli adını alması ise bölgeye ilk akınları düzenleyen Akçakoca Bey'den⁵ kaynaklanmaktadır⁶. Bölgenin Osmanlılar tarafından fethi ise, Orhan Bey döneminde 1329 yılında Bizans İmparatorluğu ile yapılan Pelekanon Savaşı'ndan sonradır⁷. Buna göre savaşta yenilen Bizans İmparatoru 1333 tarihinde yaptığı antlaşma ile haraç ödemek şartı ile İzmit'i kurtardı⁸. Ancak İzmit bölgesi 1337 yılında Akçakoca tarafından yapılan yeni bir sefer ile Osmanlı hâkimiyetine geçti⁹. Ardından İzmit merkezli Kocaeli Sancağı oluşturularak, yönetimi Süleyman Paşa'ya bırakıldı¹⁰. 1420 yılında Kocaeli Sancağı Anadolu Eyaleti'ne bağlanırken¹¹, bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nin önemli şehirlerinden birisi haline geldi. Nitekim şehir fethinden itibaren İmparatorluğun farklı ihtiyaçlarının karşılandığı bir merkez oldu. Özellikle şehir zengin ormanları sayesinde Osmanlı Devleti'nin ağaç ihtiyacının karşılandığı başlıca merkezlerden birisi oldu. İstanbul'un fethi ile birlikte, başkenti Anadolu'ya bağlayan yolların en önemli menzil şehri haline gelen şehir, bu tarihten itibaren Roma ve Bizans döneminde olduğu gibi yapılan pek çok Osmanlı seferinde askeri menzil olarak kullanıldı¹².

Osmanlı Devleti tarafından Kocaeli şehrinde yapılan en eski tahrir kayıtları 1523 yılına aittir. Bu tarihte şehirde 437 hane ve 152 mücerret Müslüman nüfusu mevcuttur¹³. Osmanlı döneminde kente uğrayan seyyahların üzerinde sıkça durdukları ve dikkat çektikleri iki önemli özellik, bölgenin sahip olduğu zengin ormanları ile limanıdır. Nitekim seyyahlar tarafından "*ağaç denizi*" olarak adlandırılan bölge¹⁴, güney ve güneydoğusundaki ormanlar sebebiyle XVI. ve XVII. yüzyıllarda sürekli ilgi çeken bir yer oldu. Bu tarihe kadar Anadolu Eyaleti'ne bağlı olan Kocaeli Sancağı IV. Murad döneminde (1623-1640) Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'ne bağlandı¹⁵ ve XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar bu eyaletin sınırları içerisinde kaldı¹⁶.

3 Bostan, "İzmit", s. 536.

4 Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Oğuz Polatel, "Nikomedia'dan İzmit'e Bir Kent Adının Dönüşümü", *Journal of History Studies*, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, Nisan 2012, s. 279-295.

5 Akçakoca ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Enver Konukçu, "Akçakoca, Akçakocalılar ve Kocaeli", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C. I, Kocaeli 2015, s.121-145; Feridun Emecen, "Akça Koca", *DİA*. C. II, İstanbul 1989, s. 224; Uğur Kurtaran, "Gazi Akça Koca'nın Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundaki Etkisi Ve Faaliyetleri", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C. I, Kocaeli 2015, s. 221-229.

6 Recep Yaşa, "Osmanlı Arka Planında Kocaeli Ve Çevresinde Selçuklu Hâkimiyeti", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C. I, Kocaeli 2015, s. 111.

7 Besim Darkot, "İzmit", *İA.*, C. V/2, İstanbul 1988, s. 1251; Işın Demirkent, "Bizans", *DİA*. C. VI, İstanbul 2006, s. 322; "Orhan Gazi", *Osmanlı/Hanedan*, XII, (Ed. Güler Eren), Ankara 1999, s. 24.

8 Aşkoğlu Ahmed, *Tevârih-i Âl-i Osman, Aşık paşa-zâde Tarihi* (Neşr: Ali Bey), İstanbul 1332, s. 41.

9 Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, C. I, (Haz: F. Reşit Unat-M. A. Köymen), Ankara 1995, s. 137-139; Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, (Haz: Atsız), İstanbul 1972, s. 32-33; Herbert A. Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, (Çev. Ragıp Hulusi), Ankara 1998, s. 54; İsmail Hami Danişment, *İzmitli Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. I, İstanbul 1947, s. 22; Halil İnalcık, *Devlet-i Aliye*, C. I, İstanbul 2009, s. 44-47; Konukçu, *Süleyman Paşa*, s. 37.

10 Bostan, "İzmit", s. 536.

11 Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, s. 19.

12 Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, s. 19.

13 Kaya, "XIX. Yüzyılda", s. 63.

14 İzmit için kullanılan bu ifade XVII. yüzyıl Osmanlı seyyahlarından Evliye Çelebi ve Kâtip Çelebi tarafından da tekrarlanmıştır, Ümit Ekin, "Seyahatnamelerdeki İzmit İle İlgili Veriler Nasıl Değerlendirilebilir" (16. Ve 17. Yüzyıllar)", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C. I, Kocaeli 2015, s. 255.

15 Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, s. 19; Vedat Turgut, "XVI. Yüzyılın Sonlarında Kocaeli Sancağı'nda Demografik Ve İktisadi Vaziyet", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C. I, Kocaeli 2015, s. 317.

16 Resul Narin, "Osmanlı Devleti Zamanında Kocaeli Ormanları", *Belleten*, C. LXXV, Sayı: 274, Ankara Aralık 2011, s. 770.

XVII. yüzyılda bölgeyi gezen seyyahlar, şehirdeki tersaneden çok sık bahsederken, yine dönemin Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi ise şehir için “*surlarının kısmen ayakta olduğunu, deniz kenarındaki bölümünde dört köşeli kapılı büyük bir kulesinin bulunduğunu ve içinin gemi malzemeleri ve kereste ile dolu olduğunu*” belirtmektedir¹⁷.

2. XVIII. Yüzyıla Kadar Kocaeli Ormanları ve Başlıca Kullanım Alanları

Osmanlı Devleti’nde ülke ormanları ve ormancılığına sarayın yakacak ihtiyaçları ile donanma için kereste ihtiyacı gibi amaçlar dışında pek fazla önem verilmemiştir. Ormanlar genellikle “*cibal-i mübaha*”¹⁸ yani herkesin serbestçe kullanabildiği alanlar olarak kabul edilmiştir. Bu durum ise kullanımlarında özel bir önem gösterilmemesine ve gün geçtikçe azalmasına neden olmuştur¹⁹. Ülke genelindeki ormanların uğradığı bu sıkıntılı duruma Kocaeli ormanlarının da maruz kaldığını görüyoruz. Kocaeli yöresi orman ve orman ürünleri bakımından fethinden itibaren Osmanlı ekonomisine önemli katkılarda bulunan bölgelerden biridir. Bu durum bölgenin coğrafi konumu ve iklim yapısı ile ilgili olup, bölge birçok orman ürününün kolayca yetiştiği bir konum arz eder. Nitekim daha önce bahsettiğimiz üzere bölge eski dönemlerde “*ağaç denizi*” olarak zikredilmiş olup, bu özelliğini Osmanlı Devleti döneminde de muhafaza etmiştir. Ancak yukarıda belirttiğimiz ülke ormanları ile ilgili sıkıntılı süreç, Kocaeli bölgesi için de geçerli olup, bu durum bölge ormanlarının gün geçtikçe azalmasına neden olmuştur.

XVIII. yüzyıla kadar Kocaeli ormanları Osmanlı donanmasının kereste ihtiyacının karşılandığı başlıca merkezlerdendir²⁰. Özellikle şehrin başkente yakın olması ve yine deniz yoluyla nakliye imkânının bulunması bölgeyi cazip hale getirmiştir²¹. Nitekim Karamürsel’de oluşturulan²² ilk Osmanlı donanmasının kereste ihtiyacının karşılandığı bölgede²³ meşe, çam, karaağaç, kestane, ceviz, şimşir vs. gibi kereste elde edilen orman ürünleri bir hayli fazladır. İdris Bostan İzmit’teki Osmanlı Tersanesi’nde gemi yapımının mevcut olduğunu ve etrafındaki elverişli ormanlardan dolayı şehrin her dönemde gemi inşasını teşvik ettiğini belirtmektedir²⁴. Yine İstanbul’un fethi ve başkentin İstanbul’a taşınmasından sonra Tersane-i Âmire’de inşa edilecek gemilerin kereste ihtiyacı da Kocaeli bölgesinden sağlanmıştır²⁵. Nitekim Karamürsel Alp’in Kocaeli bölgesi halkını Tersâne-i Âmire’ye kereste nakli ile görevlendirdiği bilinmektedir²⁶. Bu dönemde ihtiyaç duyulan kerestenin temininde ocaklık yöntemi ile Kocaeli valisinin taahhüdü²⁷ gibi yöntemler kullanılırdı. Buna göre Tersane-i Âmire’nin kereste ihtiyacını avarızları karşılığında ocaklık olarak karşılayan Kocaeli livası içerisindeki ormanları içine alan başlıca yerler, İznikmid, İznik, Yalakabad, Sarıçayır, Pazarköy, Ab-ı Safi, Karamürsel, Akhisar, Geyve, Akyazıve Sabanca kazalarıdır. Bu bölgelerdeki reaya, her sene Tersane-i Âmire’de yeniden inşa edilecek olan kadırgalara yetecek kadar keresteyi, avarızları mukabilinde ocaklık olarak kesip hazırlamakla mükelleftir²⁸. Kocaeli bölgesinden kesimi talep edilen ocaklık kereste miktarı, her bölge için tayin olunan avarız miktarına göre akçe şeklinde belirlenirken, cinsi,

17 Evliya Çelebi’den nakleden, Bostan, “İzmit”, s. 539-540.

18 Bu tabir devlet tarafından reayanın kereste, yakacak ve mimari ihtiyaçları için ayrılmış ormanlar için kullanılır, Bekir Koç, “Osmanlı Devleti’ndeki Orman Ve Koruların Tasarruf Yöntemleri Ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma”, **OTAM**, Sayı: 10, 1999, s. 142-143.

19 Yakup Korkmaz, “Özel Ormanlar Ve Mülkiyet Açısından Değerlendirilmesi”, **Gazi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XIV, Yıl 2010, Sayı: 1, s. 105.

20 Narin, “Osmanlı Devleti Zamanında Kocaeli Ormanları”, s. 770-771.

21 Ömerül Faruk Bölükbaşı, “Darhâne-i Âmire’nin Yakacak İhtiyacının Temininde Kocaeli’nin Yeri Ve Önemi”, **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, C. I, Kocaeli 2015, s. 557.

22 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti’nin Merkez Ve Bahriye Teşkilâtı**, Ankara 1988, s. 390.

23 Narin, “Osmanlı Devleti Zamanında Kocaeli Ormanları”, s. 771.

24 İdris Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Âmire**, Ankara 2003, s. 19.

25 Ekin, “Seyehatnamelerdeki İzmit”, s. 255.

26 Narin, “Osmanlı Devleti Zamanında Kocaeli Ormanları”, s. 771.

27 Bu konu ile ilgili bkz: Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı**, s. 112.

28 Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı**, s. 102-103.

adet olarak miktarı ve mirî fiyatı da ayrıca kaydedilirdi²⁹. Bu arada tersanenin ihtiyaç duyduğu kereste nakliyat merkezinin Kocaeli’nde yer alması bölgenin önemini daha da arttırırken, bu amaçla bölgede bir kereste eminliği kuruldu. Bu kereste eminliği gemiler için gerekli olan kereste, gemi direği, kürek ve funda ağacı gibi malzemelerin Tersane-i Âmire’ye en kısa sürede yetiştirilmesini sağladı³⁰. Örneğin Kocaeli Beyi’ne gönderilen 14 Aralık 1559 (14 Rebiyülevvel 968) bir hükümde kadirga yapımında kullanılacak kerestelerin bir an önce kesilip hazır edilerek iskelelere getirilmesi istenmiştir³¹. XVII. yüzyılda yaşanan savaşlar keresteye olan talebi arttırınca, bu yüzyılda Kocaeli bölgesinden toplamda 108.698 adet kereste istenmiştir³². Yine Osmanlı donanmasındaki kürekli gemilerin ihtiyaç duyduğu küreklerde Kocaeli sancağından temin edilirdi. Bunun için başta avarız karşılığı olmak üzere çeşitli kaynaklardan kürek temin edilebiliyordu³³. Nitekim İznikmid civarındaki Karamürsel, Yalakabad, İznik ve Pazarköy kazaları avarız karşılığında her yıl istenen başlarda ve kadirga küreklerini hazırlamakla mükelleflerdir³⁴.

Yine Kocaeli ormanlarının İmparatorluk içerisindeki başlıca kullanım alanlarından birisi de Osmanlı ordusunun barut ihtiyacının üretildiği Baruthane-i Âmire’dir. Nitekim kara barut üretiminde başta kavak ve söğüt gibi birçok ağacın kullanımı gerekmektedir³⁵. Barut imali için gereken bu ağaçların temini ise yine Bursa, Adapazarı ve İzmit ormanlarından sağlanmaktaydı³⁶.

Kocaeli ormanlarının kullanıldığı başlıca alanlardan biri de Tophane-i Âmire olup, özellikle top dökümü için hazırlanan kalıplar ile top arabaları ve tekerlek yapımında kullanılan kereste ve tahtalar genellikle İzmit ve Sapanca’dan temin edilirdi³⁷. Örneğin 26 Kasım 1671 (24 Receb 1082) tarihli bir hükümde, İznikmid, Sapanca, Kandıra ve Ağaçalı kadılarında 80 adet top kundak tahtası 100 akçeden ve 100 adet top kemerlik tahtası 60 akçeden temin etmeleri istenmiştir³⁸. Narin bahsi geçen bu top arabası malzemelerinin gürgen ve karaağaçtan yapıldığını belirtmektedir³⁹.

Kocaeli bölgesi orman ürünlerinin çoğunlukla kullanıldığı bir başka alan ise odun kömürü yapımıdır. Nitekim özellikle Tophane’deki fırınlarda demir ve bakır gibi madenlerin eritilmesi için çok miktarda odun kömürüne ihtiyaç duyuluyordu. Bu nedenle fırınlarda odun ile birlikte kullanılan odun kömürü ihtiyacı yaş ağaçlar ile sağlanırdı. Bunun için ise özellikle Kandıra, İzmit, Üsküdar ve Yoros kazalarından acemi oğlanları tarafından odun kömürü temin edilirdi⁴⁰. Yine barut yapımında kullanılan odun kömürünün temini için devlet daha ziyade baruthaneye yakın olan İznikmid, Yalakabad, Gemlik, Kocaeli gibi yerleri tercih etmektedir⁴¹.

Kocaeli ormanlarının en yaygın kullanım alanlarından biri de kereste ticareti olup, Kocaeli ve etrafında kereste ticareti yaygın bir iş kolu olarak faaliyet göstermekteydi. Ancak devletin aldığı kararla ülke dışına ve tüccara kereste satılması yasaklandı. Bu

29 Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı**, s. 104; Ayrıca İdris Bostan tarafından Kocaeli bölgesinden sağlanan kereste çeşitleri ve fiyatları ile ilgili tablo için bkz: Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı**, s.105-106.

30 Narin, “Osmanlı Devleti Zamanında Kocaeli Ormanları”, s. 771; Bostan bu vazifeyi kereste emininin dışında bazı zamanlarda bıçkıcıbaşının yaptığını belirtmektedir, bkz: Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı**, s. 107.

31 Mustafa Nuri Türkmen, “XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Ordusuna Kocaeli Bölgesinden Yapılan Lojistik Destekler”, **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, C. I, Kocaeli 2015, s. 579.

32 Ekin, “Seyahatnamelerdeki İzmit”, s. 256.

33 Türkmen, “XVII. Yüzyılın”, s. 583.

34 Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı**, s.148.

35 Zafer Gölen, **Osmanlı Devleti’nde Baruthane-i Âmire (XVIII. Yüzyıl)**, Ankara 2006, s. 142.

36 Birol Çetin, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Barut Sanayi**, Ankara 2001, s. 48.

37 Ekin, “Seyahatnamelerdeki İzmit”, s. 256; Ayrıca bu konu ile ilgili ayrıntı bilgi için bkz: Salim Aydüz, **Tophane-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi**, Ankara 2006.

38 Türkmen, “XVII. Yüzyılın”, s. 583.

39 Narin, “Osmanlı Devleti Zamanında Kocaeli Ormanları”, s. 775.

40 Ekin, “Seyahatnamelerdeki İzmit”, s. 256-257.

41 Gölen, **Osmanlı Devleti’nde**, s. 164.

durum ise özellikle iç bölgelerde kereste kaçakçılığının yaygınlaşmasına neden oldu⁴². Yine ormanların önemli kullanım alanlarından birisi de evlerin ısıtılmasında odun olarak kullanımıdır⁴³. Özellikle İstanbul'un odun ihtiyacının karşılanmasında⁴⁴, başlıca alanlardan olan Kocaeli bölgesinde, bunların dışında bazı esnaf gruplarının ihtiyaçları, ev eşyalarının yapımı ve fırınlardaki ekmek üretiminde orman ürünlerinden istifade edilmiştir⁴⁵. Nitekim 22 Mayıs 1560 (26 Şaban 967 tarihli) Kocaeli beyi ve İznikmid kadısına gönderilen bir hükümde Matbâh-ı Âmire'nin odun ihtiyacı için 16 köyün tayin edildiğini ve bu köylerden gemi inşası için kereste kestirilmemesi istenirken, odunların da zamanında hazır edilmesi belirtilmiştir⁴⁶. Kocaeli ormanlarından istifade eden İstanbul'daki başlıca kurumlardan biri de Darphane-i Âmire'dir. Nitekim darphane faaliyetlerini sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu yakacağın önemli bir bölümünü Kocaeli bölgesinden sağlıyordu⁴⁷. Para basımında kullanılan en önemli yakacak türü olan odun kömürü Kocaeli bölgesinden havasız bir ortamda odunun kömürleşmesiyle elde ediliyordu. Yine para basımında kullanılan kömür ise genellikle çam, meşe ya da köknar ve kızılğaçtan yapılıyordu. Bu sebeple genellikle bu ağaçların bol olduğu Kocaeli bölgesindeki Bahçecik, Yuvacık ve Yeniköy ahalisi darphanenin ihtiyaç duyduğu kömürü hazırlıyordu⁴⁸.

Kocaeli ve çevresindeki orman ürünlerinin kullanım alanlarından birisi de gece fenerlerinin içerisine konularak yakılan ve gemilerin aydınlatılmasında kullanılan balmumu (şem-i asel) yapımıdır. Bunun için malzemeler özellikle Karasu bölgesinden temin edilmektedir. Yine saraya mahsus kayık ve sandallar ile hammal kayıklarının yenilenmesi ve tamiri için de bu bölgelerden kereste temin edilmektedir⁴⁹. Kocaeli ormanlarından kesilen tomrukların taşınması ise daha ziyade Sakarya nehri aracılığıyla yapılır ve tomruklar masrafsız bir şekilde Karadeniz'e çıkarıldı. Sakarya Nehri'ne uzak bölgelerden temin edilenler ise, Kefken Limanı'na götürülürdü⁵⁰.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda mavna, kadirga ve başarda gibi gemiler için gerekli olan sütun ve serenler de yine İznikmid'e bağlı Ada, Akyazı, Ab-ı Safi, Sarıçayır, Akhisar ve Geyve bölgelerinden sağlanırdı. Buralardan elde edilen malzemeler İznikmid iskelesine nakledilerek, gemiler vasıtasıyla Tersane-i Âmire'ye nakledilirdi⁵¹. Görüldüğü üzere, fethinden XVIII. yüzyıla kadar, Kocaeli bölgesi, orman ürünlerinin kullanımı açısından Osmanlı ekonomisi üzerinde oldukça etkili olan bir bölge olmuştur. Bu durum şehrin başkent İstanbul'a yakın ve ulaşımının kolay olması ile ilgilidir. Nitekim o dönemler için en önemli problem nakliye olup, ulaşım oldukça zor ve pahalıdır. Kocaeli sancağının İstanbul'a yakın oluşu ve yine Sakarya Nehri'nin ulaşım için kullanılması bu yüzyıllarda bölgeyi önemli hale getirmiştir.

3. XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kocaeli Ormanlarının Başlıca Kullanım Alanları

Osmanlı Devleti'nin fethinden itibaren XVIII. yüzyıla kadar genel yapısı bu şekilde olan Kocaeli şehrinin XVII. yüzyılın sonlarına ait (1697) avarız tahririndeki avarız hane sayısı 720 kişiden ibarettir⁵². XVII. yüzyıldan itibaren askeri önemini kaybeden bölge,

42 Narin, "Osmanlı Devleti Zamanında Kocaeli Ormanları", s. 75.

43 Arif Bilgin, "Sakarya ve Çevresinin İstanbul'un Gündelik Hayatına Katkısı (16-19.Yüzyıl)", *Sakarya İli Tarihi*, C. I, Sakarya 2005, s. 305-326.

44 Bu konu ile ilgili bkz: Muharrem Öztel, "İstanbul'un Temel İhtiyaçlarından Mahrukâtın (Odun ve Kömür) Önemi Ve Mahrukât Arz Piyasası (1789-1918)", *Turkish Studies, Internatınol Periodical For The Languages, Litetare and History of Turkish or Turkic*, Volume (7, Summer 2013, s. 487-505.

45 Ekin, "Seyahatnamelerdeki İzmit", s. 257-258.

46 Türkmen, "XVII. Yüzyılın", s. 579.

47 Bölükbaşı, "Darphâne-i Âmire'nin", s. 558.

48 Bölükbaşı, "Darphâne-i Âmire'nin", s. 558-559.

49 Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı*, s. 110; Narin, "Osmanlı Devleti Zamanında Kocaeli Ormanları", s. 775.

50 Narin, "Osmanlı Devleti Zamanında Kocaeli Ormanları", s. 772.

51 Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı*, s. 119.

52 Kaya, "XIX. Yüzyılda", s. 64.

aralık ve sürgün yeri olarak kullanılmıştır. XVIII. yüzyıla gelindiğinde Kocaeli bölgesi yine orman ürünleri ile ön planda olan bölgelerden biridir. Nitekim daha önceki yüzyıllarda bahsettiğimiz orman ürünlerinin kullanım alanları, bu yüzyılda da önemli ölçüde devam etmiştir. Ancak XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde her alanda yaşanan bozulma ve değişimler ekonomik alana da yansımıştır. Bu durum diğer bölgelerde olduğu gibi, Kocaeli orman ürünlerinin kullanım alanlarında da kendini göstermiştir. Nitekim aşağıda örnekler ile göstereceğimiz üzere bu yüzyılda orman ürünlerinin kullanım alanı, geçen yüzyıllara göre oldukça azalmıştır. Bu durumu iki sebebe bağlamak mümkündür: Birincisi; XVIII. yüzyılın başlarından itibaren ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşula bağlı olarak, bölge ormanlarına duyulan talebin azalmasıdır. Nitekim yukarıda belirttiğimiz üzere, XVII. yüzyıldan itibaren Kocaeli bölgesi askeri önemini kaybeden bir bölge olup, bu durum bölge ormanlarındaki talebi azaltmıştır. İkinci sebep "*cibal-i mübaha*" denilen sistem gereğince bölge ormanlarının bilinçsizce tüketimi sonucunda ormanlarda yaşanan kısmi azalmalardır. Her ne kadar bu duruma sebep olan kaçakçılık vs. gibi faaliyetlerin önüne geçilmeye çalışılsa da her geçen gün ormanlarda dikkate değer bir azalma yaşanmaktadır. Bu noktada döneme ait belgelere yansıyan kayıtlara göre, XVIII. yüzyılda Kocaeli sancağı, yine başta Tersane-i Âmire olmak üzere, diğer tersanelerin başta kereste olmak üzere diğer ihtiyacının karşılandığı başlıca yerlerden biridir. Keresteler genellikle gemilerin inşasında kullanılan yerin adına göre belirlendiği için Kocaeli ve çevresinden temin edilen keresteler için bu dönemde "*elvah-ı İznikmid*" ifadesi kullanılıyordu⁵³. Nitekim döneme ait belgelerde Kocaeli ve ona bağlı kazalardan Tersane-i Âmire'nin kereste⁵⁴, sandal küreği⁵⁵, sandal tahtası⁵⁶, gemi tahtası⁵⁷, direk ve seren⁵⁸ gibi ihtiyaçlarının karşılanması için gönderilen hükümler bulunmaktadır⁵⁹. Bu hükümler önceki dönemlerde olduğu gibi, İznikmid Paşası'na, Kereste Emini'ne ve Kocaeli sancağında bulunan kadı ve naiplere gönderiliyordu⁶⁰. Örneğin 28 Cemaziye'l-evvel 1165 (13 Nisan 1752) tarihinde tersane için inşa edilecek 55 zira yeni kalyon ile tamiri yapılacak olan diğer donanma kalyonları için Kocaeli sancağından kereste gönderilmesi istenmektedir⁶¹. Yine 3 Cemaziye'l-evvel 1165 (19 Mart 1752) tarihli başka bir belgede tersanede inşa edilen 61 buçuk zira kalyon için 17.360 adet kerestenin Kocaeli bağlı çeşitli kazaların asker ve diğer ahali tarafından kesilerek nakli yapıldığı belirtilmektedir⁶². Bu durum belirttiğimiz durumla çelişmekle birlikte, Kocaeli bölgesinin askeri önemini tamamen kaybetmediğini ve donanmanın ihtiyaç duyduğu malzemenin temininin de bölgenin halen önemli ölçüde kullanıldığını göstermektedir. Bu dönemde daha önceki yüzyıllarda olduğu gibi tersanenin kereste ihtiyacı daha ziyade ocaklık olarak temin edilmektedir⁶³. Nitekim 19 Zilkade 1133 (11 Eylül 1721) tarihli bir belgede tersane için her sene bir kıta baştarda ile altı kıta kadırganın kereste ihtiyacının Kocaeli sancağından tedarik edildiği anlaşılmaktadır⁶⁴. Bu durum bize kereste temini konusunun bölgedeki bazı sancak ve kazalara yıllık vergi olarak yansıtıldığını ve bir tür mükellefiyet arz ettiğini göstermektedir. H. 1115 (M.1703) tarihli Sultan II. Mustafa dönemine ait Kocaeli bölgesindeki Sapanca ve diğer kazalardan Tersane-i Âmire'deki kalyon yapımı için 15.360 adet kerestenin kesildiğini gösteren bir defter vardır⁶⁵. Bu

53 Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı*, s. 102.

54 BOA. C. BH. nr. 273/12581.

55 BOA. İE. BH. nr. 12/1089.

56 BOA. İE. BH. nr. 12/1089.

57 BOA. İE. SM. nr. 26/2730.

58 BOA. İE. BH. nr. 12/1094.

59 BOA. C. BH. nr. 213/9937; 187/8818; 224/10445; 213/9929; 13/1210; BOA. AE. SAM. III, nr. 23/2174; İE. BH. nr. 12/1084; C. BH. nr. 60/2831; AE. SMST.II, nr. 7/687; 6/546.

60 BOA. AE. SMHD. I, nr. 37/2185; BOA. İE. BH. nr. 13/1202.

61 BOA. C. BH. nr. 88/4230; 228/10592.

62 BOA. C. BH. nr. 150/4230.

63 BOA. C. BH. nr.52/7241.

64 BOA. C. BH. nr. 46/2182.

65 BOA. AE. SMHD. II, nr. 18/1770.

örnekler XVIII. yüzyılın ilk yarısında da Kocaeli ve ona bağlı sancak ve kazalardan Tersane-i Âmire için çok miktarda kereste tedarik edildiğini göstermektedir. Yine ücretleri avarız maktuatından verilmek üzere kereste tedariki de yapılabiliyordu⁶⁶. Tersane için gerekli keresteler İznikmid iskelesinden nakledilirken⁶⁷, bu iş yine Kereste Eminleri tarafından yerine getirilirdi⁶⁸. Bunların yanı sıra tersanenin ihtiyaç duyduğu birtakım malzemelerin Kocaeli ve bağlı kazalardan gönderilmediği ya da verilmek istenmediği durumlara da rastlanılmaktadır⁶⁹. Döneme ait bir belgeden bu tür durumlarda gönderilecek malzemenin masraflarının nakit olarak tahsil edildiğini görüyoruz⁷⁰. Yine bazı durumlarda ise tersaneye acele teslim edilmesi gereken malzemelerin hemen gönderilmesinin mümkün olmaması sebebi ile daha yakın bölgelerden ücreti nakit olarak verilmek suretiyle tedarik edilirdi⁷¹. H. 1145 (M. 1732) tarihli bir belgede ise inşa edilmesi planlanan bir kalyonun Kocaeli’nden nakli için Eflak’tan Kocaeli mutasarrıfına para gönderildiği belirtilmektedir⁷². Bazen de doğrudan Kocaeli bölgesinden donanma kalyonları ve tersane için nakit para alınırdı⁷³. Nitekim Osmanlı Devleti’nde saray, ordu ve donanmanın ihtiyaçları öncelikli olup, her şartta bunların karşılanması gerekmektedir. Belgelerden çıkardığımız sonuçlardan birisi de kereste tedariki sırasında bölge ahalisine zarar verilmemesine azami dikkat edilmektedir⁷⁴. Bu dönemde tersane için kesimi istenen keresteler daha çok çam ve karaağaç kerestelerinden oluşmaktadır⁷⁵. Yine 12 Cemaziye’l-ahir 1155 (14 Ağustos 1742) tarihli hassa bostancıbaşına gönderilen bir belgeden Tersane-i Âmire dışındaki yerlerin kereste ihtiyacının da Kocaeli ve çevresinden temin edildiğini anlamaktayız⁷⁶. Burada dikkati çeken ifade “*koru-yı hümayun*” ifadesi olup, bu durum bölgede devlete ait ormanların bölgede bulunduğunu göstermektedir. Nitekim döneme ait karşımıza çıkan belgelerden Kocaeli sancağındaki miri kalyon ocaklık kerestesi için kesilen koruları ve dağları koruyan koruyucuların bulunduğunu görmekteyiz⁷⁷. Buna benzer bir örnekte Midilli’de inşa edilecek iki kalyonun ihtiyaçları için gerekli kızaklık kerestenin Kocaeli’nden istendiği görülmektedir⁷⁸. Bu örnekler Kocaeli bölgesinden sadece Tersane-i Âmire için değil, diğer tersanelerin ihtiyaçları için de orman ürünlerinin talep edildiğini göstermektedir. Peki, Kocaeli bölgesi bu yüzyılda tüm bu taleplere cevap verebiliyor muydu? Nitekim daha önce belirttiğimiz üzere, bu yüzyılda bölge ormanlarının azaldığını söylemiştik. Bu sorunun cevabını vermek zor olmakla birlikte, belgelere yansıdığı kadarıyla talep edilen malzemeler sıkıntısız bir şekilde temin edilebiliyordu. Bu dönemde daha önceki dönemlerde yaşanan kaçakçılık olayları da sıkça yaşanmakta ve devlet bunlara karşı sürekli bölge yöneticilerini uyarıcı hükümler göndermekteydi⁷⁹. Ancak yapılan tüm uyarı ve alınan tüm önlemlere rağmen bu tür olayların tamamen önüne geçilemediği görülmektedir. Nitekim 12 Cemaziye’l-evvel 1113 (28 Haziran 1711) tarihli bir belgede bölgede miri ormanlar dışında kereste kesmesinden dolayı bir kişinin cezalandırılarak Tersane Zindanına hapsedildiği

66 BOA. C. BH. nr. 133/6458.

67 BOA. C. BH. nr. 14/700.

68 C. BH. nr. 72/3447.

69 BOA. İ. EV. nr. 66/7208.

70 22 Zilhicce 1163(22 Kasım 1750) tarihli bir belgede Kocaeli sancağına bağlı Karasu kazası avarızına bağlı olan her sene vermekle mükellef olduğu 1144 adet sandal küreği ile 496 adet sandal tahtasının gönderilmemesi üzerine bedelinin nakit olarak tahsil edildiğini ve 144 kuruş 52 akçe alındığı belirtilmektedir, bkz: BOA. C. BH. nr. 7/1710.

71 BOA. C. BH. nr. 7/313.

72 BOA. AE. SMHD. I, nr. 229/18256.

73 BOA. C. BH. nr. 230/10701.

74 BOA. C. BH. nr.70/3338.

75 BOA. C. BH. nr. 187/8818; 7/313.

76 “Kudüs’teki Sahratullah’ın taminine muktezi kereste, İzmit, Bolu ormanlarından tedarik olunamadığından Kocaeli sancağındaki Koru-yı hümayun dağlarından kestirilmesi”, BOA. C. EV. nr.304/15489; Yine aynı tarihli başka bir belgede Sahratullah’ın tamininde kullanılacak seksen adet çapa eğrisinin Kocaeli sancağındaki Koru-yı hümayun dağlarından getirilmesi istenmektedir, bkz: BOA. C. EV. nr. 46/2254.

77 BOA. AE. SMHT. II, nr. 6/546; 7/687.

78 BOA. C. BH. nr. 233/10814.

79 BOA. C. BH. nr. 226/10522.

görülmemektedir⁸⁰. Tersaneye kereste nakli ise daha önceki dönemlerde olduğu gibi Sakarya Nehri kullanılarak yapılmıyordu⁸¹. Ancak özellikle nehir yolunun kullanılmadığı durumlarda nakliye problem oluşturmuyordu. Nitekim bölge yöneticilerine gönderilen emirlerde istenilen kerestenin bir an önce nakli konusunda sürekli uyarılar bulunmaktadır⁸². XVIII. yüzyılda Kocaeli ormanlarının önceki dönemlerde olduğu gibi Baruthane-i Âmire'nin ihtiyaçlarının karşılandığı yerlerden birisidir. Barut yapımında kullanılan odun ve odun kömürü için Kocaeli bölgesi yine uygun bir bölge oluşturmaktadır. Odun, güherçile, kükürt ve barut işlenmesi (kal edilmesi) sırasında kullanılmaktadır. Genellikle imal edilen her kantar barut için, standart olarak 2 çeki oduna ihtiyaç duyulmaktadır. 1703-1753 yılları arasında bir tablo ile gösteren Zafer Göle'nin ifadesine göre bu tarihler arasında 1 kantar barut üretimi için kullanılan odun miktarı 1 ila 4,5 çeki arasında değişmektedir⁸³. Yine 1715-1749 yılları arasında baruthane için odun alımı miri fiyat üzerinden yapılmakta ve odunun çekisi 45 akçe üzerinden alınmaktaydı.⁸⁴ Ancak döneme ait belgelerden Kocaeli bölgesinden barut yapımı için odun alımına dair herhangi bir kayda rastlamadık. Barut üretiminde kullanılan diğer önemli bir malzeme olan odun kömürü ise daha önceki dönemlerde olduğu baruthaneye yakın bölgelerden temin ediliyordu. Bu bölgelerden birisi olan Kocaeli bölgesinden Baruthane-i Âmire'nin ihtiyaç duyduğu odun kömürü için kullanılıyordu. Nitekim 1701-1703 yılları arasında Baruthane-i Âmire'nin ihtiyaç duyduğu odun kömürünün Kocaeli'nden temin edildiği ve sadece nakliye ücreti olarak 1.166 para ücret ödendiği bilinmektedir⁸⁵. Yine 1705-1706 senelerinde baruthanenin kömür ihtiyacı İznikmid'ten karşılanmış ve üretilen odun kömürünü İstanbul'a nakletmek için gemilere 2.040 para ödemesinde bulunulmuştur⁸⁶. Bunların dışında Baruthane-i Âmire'de kullanılan bir diğer orman ürünü olan keresteler daha ziyade, çeşitli tamirler, varil istifi ve yapımı, çarkların çevrilmesinde ve barut sergilerinde kullanılırdı. 1734 yılında baruthane için 5.000 adet büyük tahta, 1748 yılında ise 1000 adet kestane tahtası kullanıldığı bilinmektedir⁸⁷. Ancak incelediğimiz döneme ait verilerde Kocaeli ve çevresinden baruthanede kullanılmak amacıyla kereste alımına rastlanılmamıştır. Bu durum bize geçtiğimiz yüzyıllara göre, Kocaeli orman ürünlerinin kullanım alanlarının daraldığını göstermektedir. Ancak burada şunu belirtmekte fayda var; Kocaeli çevresinden baruthanenin ihtiyaçlarının olmaması, bu ürünlerin hiç kullanılmadığı anlamına gelmemelidir. Nitekim belgelere yansımayan kullanım örneklerinin olabileceği dikkate alınmalıdır.

Kocaeli ormanlarının bu dönemdeki kullanım alanlarından birisi de Saray'ın yakacak ihtiyaçlarının karşılanması idi. Nitekim döneme ait belgelerde bununla ilgili hükümler mevcut olup, eski ve yeni saraylar ile sultan sarayları için gerekli olan odun ve kütüklerin belirlenen fiyatlar üzerinden Kocaeli'nden temin edildiği görülmektedir. Bununla ilgili olarak genellikle Kocaeli mutasarrıfına olmak üzere, yerel yöneticilere gönderilen emirler bulunmaktadır ve alımlar miri mübayaa yöntemi ile yapılmaktadır⁸⁸. Yine saraylar için gerekli odunun ocaklık ve iştırâ yöntemi⁸⁹ ile bölgeden temin edildiği dönemlerde mevcuttur⁹⁰.

80 BOA. İE. BH. nr. 15/1407.

81 BOA. AE. SAM. III, nr. 23/ 2147.

82 BOA. İE. BH. nr.13/1210.

83 Gölen, **Baruthane-i Âmire**, s. 145.

84 Gölen, **Baruthane-i Âmire**, s. 169.

85 Ekin, "Seyahatnamelerdeki İzmit", s. 256.

86 Gölen, **Baruthane-i Âmire**, s. 164.

87 Gölen, **Baruthane-i Âmire**, s.194.

88 BOA. C. SM. nr. 58/ 2910.

89 Osmanlı Devleti'nde gerekli ihtiyaçların nüzül ve sürsat yöntemleri ile toplamanın mümkün olmadığı ya da bu yolla toplanan zahirenin ihtiyaçları karşılamadığı durumlarda başvuru olan yöntem olup, serbest piyasa şartları ile zahire vb. ürünlerin alımını yapmaktır, Yusuf Halaçoğlu, **XIV-XVII, Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı**, Ankara 1999, s. 67.

90 BOA. C. SM. nr. 114/5734.

Bir önceki yüzyıllardaki kullanım alanlarına benzer bir kullanım da yine Tophane-i Âmire'nin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Belgelerde Tophane'nin ihtiyaç duyduğu kereste, odun ve odun kömürü gibi malzemelerin Kocaeli ve ona bağlı sancak ve kazalardan temin edildiği görülmektedir⁹¹.

Sonuç

Kocaeli ve çevresinin XVIII. yüzyılın ilk yarısındaki (1700-1754) orman ürünlerinin kullanım alanları ile ilgili çalışmamızda bir takım önemli bulgular elde edilmiştir. Bunlardan birincisi çalışmanın başında ifade ettiğimiz üzere, bölge ormanlarının önceki yüzyıllardaki fonksiyonlarını devam ettirip ettirmediği sorusudur. Nitekim ikinci bölümde değindiğimiz üzere, bölge fethinden itibaren ormanları ile zengin bir bölge olup, orman ürünleri ile ülkenin birçok ihtiyacının karşılandığı bir yer özelliği taşımaktadır. Bu noktada XVIII. yüzyılın ilk yarısında bölgenin bir önceki yüzyıllardaki fonksiyonunu önemli ölçüde devam ettirdiğini söyleyebiliriz. Ancak özellikle yüzyılın başından itibaren, Osmanlı Devleti'nde yaşanan ekonomik problemler, Kocaeli bölgesine de yansımıştır. Yine ormanların bilinçsiz kullanımı da bu yüzyıla gelindiğinde bölge ormanlarında bir azalmaya neden olurken, bölgenin önceki yüzyıllardaki askeri fonksiyonu bu yüzyılda kaybettiği görülmektedir. Bahsedilen bu sebepler, Kocaeli bölgesinin devlet ihtiyaçlarının karşılanmasında eskisi kadar aktif bir rol oynamasını engellemiştir. Birinci sorunun cevabından hareketle, çalışmada cevabını aradığımız ikinci soru, bölge ormanlarının bu yüzyıldaki genel kullanım alanlarıdır. Bununla ilgili ekte verdiğimiz iki tabloda eski dönemlerdeki kullanım alanları ile XVIII. yüzyıldaki kullanım alanlarını karşılaştırma imkânı bulmak mümkündür. Buna göre, XVIII. yüzyıla kadar toplamda yedi farklı başlıkta topladığımız ve oldukça kapsamlı olan bölge ormanlarının kullanım alanlarında bu yüzyıldan itibaren gözle görülür bir azalma yaşanmıştır. Tabloda görüldüğü üzere, dört ana başlıkta topladığımız XVIII. yüzyıl orman ürünlerinin kullanım alanlarını eski dönemler ile karşılaştırdığımızda benzer kullanım alanlarının olduğunu görebiliriz. Bunlar; Tersane-i Âmire, Baruthane-i Âmire ve Tophane-i Âmire'nin ihtiyaçları için bölge ormanlarının kullanımınıdır. Bu yüzyılda eski dönemlerden farklı olarak karşımıza çıkan yeni bir kullanım alanı olarak, sarayın ısınma ihtiyaçlarıdır. Bunların yanı sıra, XVIII. yüzyıl öncesinde gördüğümüz günlük hayat, esnaf faaliyetleri, darphanenin ihtiyaçları ve sanayi ürünleri gibi ürünlerde Kocaeli ormanlarının kullanılmadığını görmekteyiz. Yine bu yüzyıl ile eski dönemler arasında kullanım amaçları ve kullanılan ürünler açısından benzerlik olmakla birlikte, temin yönteminde bazı farklılıklar mevcuttur. Nitekim bu dönemde sarayın ısınma ihtiyacının miri mübayaa ve işтира yöntemleri ile karşılanması önemli bir farklılık olarak dikkat çekmektedir. Burada üzerinde durulması gereken önemli bir hususta bölge ormanlarının bu yüzyılda eski dönemlere kıyasla önemli ölçüde azalmasına rağmen, talep edilen ihtiyaçları önemli ölçüde karşılayabildiğidir. Son olarak, XVIII. yüzyılın ilk yarısındaki bu ormancılık faaliyetlerinin gerek Kocaeli bölgesinin, gerekse ülke ekonomisi için oldukça önemli etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim görüldüğü üzere, daha ziyade devlete ait ihtiyaçların temin edildiği bölgede, temin yöntemi olarak, ocaklık, miri mübayaa ve işтира yöntemleri kullanılmaktadır. Bu durum bize devletin ihtiyaç duyduğu bu ürünleri nakit para çıktısı olmadan, aynî yöntemle karşıladığını göstermektedir. Bu noktada bölge halkı ve bölge ekonomisi için bu durum önemli bir ekonomik faaliyet olup, bölgenin Osmanlı idarî sistemindeki önemini arttıran önemli özelliklerinden biri olarak görmek mümkündür. Ancak belirtilmesi gereken önemli hususlardan birisi de bölgenin geçmişten günümüze kadar her geçen yüzyılda orman ürünlerinin kullanım açısından gittikçe önemini kaybettiği gerçeğidir. Nitekim zaman içerisinde yaşanan azalmaları dikkate alırsak, bölge için geçmiş dönemlerde kullanılan “*ağaç deniz*” tabirini günümüzde kullanmak herhalde pek mümkün olamasa gerektir.

91 BOA. C. AS. nr. 331/13691; BOA. AE. SMHD. I, nr. 10/651.

KAYNAKLAR

A.Arşiv Kaynakları

Cevdet Tasnifi (BOA. C)

Cevdet Askeriye (BOA. C. AS), nr. 331/13691.

Cevdet Bahriye (BOA. C. BH), nr.273/12581; 213/9937; 187/8818; 224/10445; 213/9929; 13/1210; 60/2831; 88/4230; 228/10592; 150/4230; 52/7241; 46/2182; 133/6458; 14/700; 72/3447; 7/1710; 7/313; 230/10701; 70/3338; 187/8818; 7/313; 46/2254; 233/10814; 226/10522.

Cevdet Evkaf (BOA. C. EV), nr.304/15489; nr. 46/2254.

Cevdet Saray (BOA. C. SM), nr. 58/ 2910. nr. 114/5734.

İbnü'l-Emin Tasnifi (BOA. İE)

İbnü'l-Emin Bahriye (BOA. İE. BH), nr. 12/1089; nr. 12/1084; 13/1202; 15/1407; 12/1094; 13/1210.

İbnü'l-Emin Evkaf (BOA. İ. EV), nr. 66/7208.

İbnü'l-Emin Saray (İE. SM), nr. 26/2730.

Ali Emiri Tasnifi (BOA.AE)

III. Ahmed (BOA. AE. SAM. III), nr. 23/2174.

I.Mahmud (BOA. AE. SMHD. I), nr. 37/2185; 229/18256; 10/651.

II. Mustafa (AE. SMHT. II), nr. 7/687; 6/546; 18/1770.

B. Diğer Kaynaklar

“Orhan Gazi”, **Osmanlı/Hanedan**, XII, (Ed. Güler Eren), Ankara 1999, s.22-28.

Aşıkoğlu Ahmed, **Tevârih-i Âl-i Osman, Aşık paşa-zâde Tarihi** (Neşr: Ali Bey), İstanbul 1332.

Beksaç, Engin -Şule NurenginBeksaç, “Kocaeli Ve Çevresinin Erken Tarihi Ve Arkeolojisine Kısa Bir Bakış”, **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, C. I, Kocaeli 2015, s. 41-61.

Bilgin, Arif, “Sakarya ve Çevresinin İstanbul'un Gündelik hayatına Katkısı (16-19. Yüzyıl)”, **Sakarya İli Tarihi**, C. I, Sakarya 2005, s. 305-326.

Bostan, İdris, “İzmit”, **DİA.**, C. 23, İstanbul 2001, s.536-541.

_____, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Âmire**, Ankara 2003,

Bölükbaşı, Ömerül Faruk, “Darhâne-i Âmire'nin Yakacak İhtiyacının Temininde Kocaeli'nin Yeri Ve Önemi”, **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, C. I, Kocaeli 2015, s.557-563.

Çetin, Birol, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Barut Sanayi**, Ankara 2001.

Danişment, İsmail Hami, **İzmitli Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C. I, İstanbul 1947.

Darkot, Besim, “İzmit”, **İA., C. V/2, İstanbul 1988, s.1251-1256.**

Demirkent, Işın, “Bizans”, **DİA.** C. VI, İstanbul 2006, s. 230-244.

Ekin, Ümit, “Seyahatnamelerdeki İzmit İle İlgili Veriler Nasıl Değerlendirilebilir (16. Ve 17. Yüzyıllar)”, **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, C. I, Kocaeli 2015, s.253-265.

Ertuğrul, Özkan, “Roma Ve Bizans Devrinde İzmit Ve Çevresinde İki Merkez: Serdivan Ve Yazlıkköy”, **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, C. I, Kocaeli 2015, s. 81-105.

Fıratlı, Nezih, **İzmit Tarihi ve Eski Eserler Rehberi**, İstanbul 1959.

Gibbons, Herbert A., **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu**, (Çev. Ragıp Hulusi), Ankara 1998.

Gölen, Zafer, **Osmanlı Devleti'nde Baruthane-i Âmire (XVIII. Yüzyıl)**, Ankara 2006.

Halaçoğlu, Yusuf, **XIV-XVII, Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı**, Ankara 1999.

İnalçık, Halil, **Devlet-i Aliye**, C. I, İstanbul 2009.

Kaya, Mehmet, “XIX. Yüzyılda İzmit (Kocaili) Sancağı'nın Demografik Durumu ve İskân Siyaseti”, **Ankara Üniversitesi Dil-Tarih, Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, Ankara 2007, C. 26, Sayı: 41, s.59-80.

Kaya, Şennur, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti**, Kocaeli 2009.

Koç, Bekir, "Osmanlı Devleti'ndeki Orman Ve Koruların Tasarruf Yöntemleri Ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma", **OTAM**, Sayı: 10, 1999, s. 231-257.

Konukçu, Enver, **Kocaeli'nin İlk Osmanlı Yöneticisi Süleyman Paşa**, Kocaeli 2009.

Korkmaz, Yakup, "Özel Ormanlar Ve Mülkiyet Açısından Değerlendirilmesi", **Gazi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XIV, Yıl 2010, Sayı: 1, s. 101-124.

Mehmed Neşri, **Kitab-ı Cihannüma**, C. I, (Haz: F. Reşit Unat-M. A. Köymen), Ankara 1995.

Narin, Resul, "Osmanlı Devleti Zamanında Kocaeli Ormanları", **Bellekten**, C. LXXV, Sayı: 274, Ankara Aralık 2011, s. 769-783.

Oruç Beğ, **Oruç Beğ Tarihi**, (Haz: Atsız), İstanbul 1972.

Polatel, Oğuz, Nikomedia'dan İzmit'e Bir Kent Adının Dönüşümü", **Journal of HistoryStudies**, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, Nisan 2012, s. 279-295

Tuncel, Metin, "Tarihi Coğrafya Açısından İzmit Şehrinin Ayrıcalıkları", **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, C. I, Kocaeli 2015, s.35-41.

Turgut, Vedat, "XVI. Yüzyılın Sonlarında Kocaeli Sancağında Demografik ve İktisadi Vaziyet", **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, C. I, Kocaeli 2015, s.315-419.

Türkmen, Mustafa Nuri, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Ordusuna Kocaeli Bölgesinden Yapılan Lojistik Destekler", **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, C. I, Kocaeli 2015, s. 577-585.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti'nin Merkez Ve Bahriye Teşkilâtı**, Ankara 1988.

Yaşa, Recep, "Osmanlı Arka Planında Kocaeli ve Çevresinde Selçuklu Hâkimiyeti", **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, C. I, Kocaeli 2015, s. 111-121.

EKLER

Ek-1: Tablolar

Tablo-1: XVIII. Yüzyıla Kadar Kocaeli Ormanlarının Genel Durumu Ve Başlıca Kullanım Alanları

Kullanım Alanları	Kullanım Amacı	Kullanılan Başlıca Ürünler	Temin Yöntemi
Tersane-i Âmire ve diğer tersanelerin ihtiyaçları	Gemi yapımı, tamiri ve bakımı Gemi direği yapımı Sütün ve seren yapımı	Kereste ve funda ağacı	Ocaklık yöntemi Kocaeli valisinin taahhüdü
Baruthane-i Âmire	Barut üretiminde kullanılan odun kömürü yapımı	Özellikle kavak ve söğüt ağacı ile diğer ağaç türleri	Ocaklık yöntemi Kocaeli valisinin taahhüdü
Tophane-i Âmire	Top yapımında gerekli olan odun kömürünün temini	Bölge ormanlarından elde edilen yaş ağaçlar	Ocaklık yöntemi Kocaeli valisinin taahhüdü
Günlük ısınma ve diğer esnaf faaliyetlerinde kullanımı	Evlerin ısıtılması Esnafların ihtiyaçları Fırınlardaki ekmek yapımı Ev eşyalarının yapımı	Bölge ormanlarından elde edilen çeşitli odun türleri	Ocaklık yöntemi Kocaeli valisinin taahhüdü
Darpane-i Âmire	Para basımında gerekli olan odun kömürü	Çam, meşe, köknar ve kızılâğaç türleri	Ocaklık yöntemi Kocaeli valisinin taahhüdü
Şem-i asel yapımı	Fener yapımı ve gemilerin aydınlatılması	Bölge ormanlarından elde edilen çeşitli odun türleri	Ocaklık yöntemi Kocaeli valisinin taahhüdü
Sanayi ve özel kayak ve sandalların yapımı	Sandal ve sandal küreği yapım ve bakımı	kereste	Ocaklık yöntemi Kocaeli valisinin taahhüdü

Tablo-2: XVIII. Yüzyılda Kocaeli Ormanlarının Genel Durumu ve Başlıca Kullanım Alanları

Kullanım Alanları	Kullanım Amacı	Kullanılan Başlıca Ürünler	Temin Yöntemi
Tersane-i Âmire ve diğer tersanelerin ihtiyaçları	Gemi yapımı, tamiri ve bakımı Gemi direği yapımı Sütün ve seren yapımı Sandal tahtası yapımı Gemi tahtası yapımı	Kereste (daha çok çam ve karaağaç) kullanılırdı.	Ocaklık yöntemi Kocaeli valisinin taahhüdü
Baruthane-i Âmire	Barut üretiminde kullanılan odun ve odun kömürü yapımı ile kereste yapımı	Bölge ormanlarından elde edilen çeşitli odun türleri	Ocaklık yöntemi Kocaeli valisinin taahhüdü
Tophane-i Âmire	Top yapımında gerekli olan odun, odun kömürü ve kereste yapımı	Bölge ormanlarından elde edilen çeşitli odun türleri	Ocaklık yöntemi Kocaeli valisinin taahhüdü
Eski ve yeni saray	Isınma ihtiyaçları için gerekli olan odun ve kütük	Bölge ormanlarından elde edilen çeşitli odun türleri	Miri Mübayaayöntemi İştira yöntemi

Ek-2: Resimler

Resim-1: 1. İzmit Limanından bir görünüm⁹²

Resim-2: .Denizden Kocaeli'ye ait bir görünüm⁹³

Resim-3: Sakarya ve Kocaeli ormanlarının havadan görünümü⁹⁴

92 www.kocaeli.bel.tr.

93 www.resimsergileri.tr.gg.

94 www.haberler.com